

'ÂLDE TSJERKEN NIJE LÛDEN' UITVOERING 2021-2024

ALDE FRYSKE TSJERKEN

Minsken komme...

...en gean
En litte sa har tsjerke stean
Opgeande-, delgeande tiid.
Dat is wat minsken liedt .
Mar dit gebou sil wer in funksje ha.
Kom, til de tsjerke nei de takomst ta.'

Piter Wilkens, 'Libbene Stiennen' (2015)

Met veel plezier presenteren wij dit uitvoeringsplan met daarin opgenomen een praktische vertaling van alle ambities uit het koersplan 'Âlde Tsjerken, Nije Lûden 2021-2024' naar concrete activiteiten.

De Stichting Âlde Fryske Tsjerken staat op het punt nieuwe 'samenwerkingsdeuren' te openen om de oude kerkdeuren naar de toekomst toe open te kunnen houden.

Met het actief zoeken van nieuwe partners om ons bijzondere erfgoed in stand te houden en belangstelling hiervoor bij andere en jongere doelgroepen te wekken, slaan we een nieuwe weg in. Een weg met een bestemming ver in de toekomst, waarin ons erfgoed nog steeds een karakteristiek en beeldbepalend onderdeel van het Friese landschap mag zijn en de kerken ruimte van ademen blijven houden.

Hester Simons BA
directeur

Leeswijzer

Dit plan bestaat uit de volgende onderdelen:

- In hoofdstuk 1 vertellen we wie we zijn en **waarvoor we staan**.
- In hoofdstuk 2 werken we de **beleidsvoornemens** 2021 - 2024 verder uit.
- In hoofdstuk 3 geven we weer wat we doen op het gebied van **communicatie**.
- In hoofdstuk 4 lees je terug hoe onze **organisatie** eruitziet.
- In hoofdstuk 5 vertellen we op welke wijze we **kwaliteitszorg** vorm en inhoud geven en hoofdstuk 7 geeft inzicht in de **financiën** van onze stichting.

INHOUD

Inleiding 3

1 Wie zijn we, wat doen we 7

2 Ambities en acties 13

3 Communicatie 41

4 Organisatie 53

5 Kwaliteitszorg 61

6 Financiën 65

7 Bijlagen 69

1 WIE ZIJN WE, WAT DOEN WE

Religieus erfgoed speelt een belangrijke rol in de Friese samenleving. Mensen houden van 'hun' kerk. Deze kerken worden bedreigd, met name door de secularisatie. Steeds meer kerken komen leeg te staan, van allerlei gezindten. Een aantal daarvan zal aankloppen bij onze stichting. Wij zijn goed geworteld in de Friese samenleving én in de Friese erfgoedsector, en spelen daarin een belangrijke rol.

Statutaire doelstelling van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken

De Stichting heeft als statutaire doelstelling 'het herstel en de instandhouding van uit historisch oogpunt belangwekkende gebouwen met aan- en toebehoren in de provincie Fryslân en het wekken van publieke belangstelling voor dergelijke gebouwen, en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn'. Onze statutaire doelstelling vertaalt zich in de volgende visie (droom voor de toekomst) en missie (wat doen we).

Visie

Groei in behoud:
historische
kerkgebouwen
verankeren in de
Mienskip.

Missie

De Stichting Âlde Fryske Tsjerken zet zich in voor herstel en instandhouding van belangwekkende kerkgebouwen met aan- en toebehoren in de provincie Fryslân. De beste manier om waardevolle gebouwen te behouden, is door ze goed te gebruiken. Daarom streeft de stichting ernaar haar kerken passende nieuwe functies te geven, verankerd in de lokale samenleving.

Wat doen we

Als bureau van de stichting samen met zo'n 300 vrijwilligers verzorgen wij 54 kerkgebouwen, zeven begraafplaatsen en twee klokkenstoelen. Daarbij houden we de kerken levend in 'de mienskip' door te stimuleren dat de kerken volop gebruikt worden voor allerlei activiteiten.

Bestuur

Het bureau ondersteunt het Bestuur van de stichting. De stichting wordt geleid door een Dagelijks Bestuur en een Algemeen Bestuur. Het Dagelijks bestuur, bestaande uit vijf personen, komt maandelijks bij elkaar. Het Algemeen Bestuur, dat bestaat uit 14 personen (inclusief de leden van het Dagelijks Bestuur), komt minimaal twee keer per jaar bij elkaar. In het Bestuur zitten mensen met verschillende expertises op het gebied van erfgoed.

Donateurs en anderen

De Stichting Âlde Fryske Tsjerken kan niet zonder donateurs. Aan het begin van deze beleidsperiode zijn er ongeveer 4.200 donateurs verbonden aan de stichting. Donateurs zijn belangrijk vanwege hun financiële bijdrage, maar nog meer vanwege het draagvlak dat zij vertegenwoordigen. Als belangrijke taak heeft het bureau het (ver)werven en behouden van donateurs.

Samenwerking

Onze stichting werkt samen met verschillende erfgoedinstellingen, op verscheidene niveaus. We delen ons pand aan de Emmakade met het Steunpunt Monumentenzorg Fryslân, Monumentenadvies Fryslân, Monumentenwacht en de stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen. Daarnaast zijn we actief in het Platform Fryske Monumintenorganisaasjes. Daarnaast is er contact met onze 'zuster stichtingen' in Groningen, Drenthe, Gelderland, Zeeland en Noord-Holland. Samen met de provincie wordt onderzocht hoe erfgoedinstellingen bij specifieke projecten nauw kunnen samenwerken. Onze stichting werkt daar van harte aan mee.

De stichting staat ook open voor samenwerking met organisaties die een focus hebben op het 'groen' in onze provincie, zoals Landschapsbeheer Friesland en It Fryske Gea. Mogelijkheden tot samenwerking worden in de komende jaren verder onderzocht.

2 ONZE AMBITIES EN ACTIES

De belangrijkste taak van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken is het in stand houden van het kerkelijk bezit dat aan ons is toevertrouwd. De stichting heeft voor al haar kerkgebouwen en klokkenstoelen een Product Instandhoudingsplan (PIP) met een bijbehorende begroting. Het reguliere (sobere en doelmatige) onderhoud wordt betaald uit de Rijkssubsidie (SIM, 60 %), aangevuld met bijdragen van cultuurfondsen en (waar nodig) eigen middelen.

De stichting werkt met een meerjarenplanning voor onderhoud en restauratie en daarbij horende financiële meerjarenbegroting. Deze planning wordt in de komende jaren aangescherpt en verbeterd, mede met gebruik van nieuwe software (O-Prognose, een beheersysteem). Dit moet ertoe leiden dat de stichting te allen tijde overzicht heeft van lopende en toekomstige werkzaamheden en kosten. Invoering van dit systeem heeft een positief effect op de financiële grip op de organisatie.

2.1 Orgels

In bijna alle kerken van de stichting staan orgels. Dit is een belangrijk, vaak monumentaal, bezit. De stichting restaureert geregeld orgels, op voorwaarde dat deze instrumenten ook daadwerkelijk gebruikt worden.

Welke resultaten willen we bereiken

In de komende beleidsperiode wordt de onderhouds- en restauratiebehoefte van al onze orgels geïnventariseerd en waar mogelijk ingepland. Het is nu al duidelijk dat in ieder geval het orgel van Baaium voor restauratie in aanmerking komt. Daarbij trekken we intensief op met de stichting Organum Frisicum om de belangstelling voor de orgels te vergroten en ook jongeren kennis te laten maken met de orgels.

Wat is daarvoor nodig

Een actueel en volledig overzicht van de orgels die we in ons bezit hebben. Daarnaast steunen we Organum Frisicum bij het zoeken van zogenaamde 'orgelmentoren' bij het overnemen van kerken met waardevolle orgels.

Met wie doen we dit

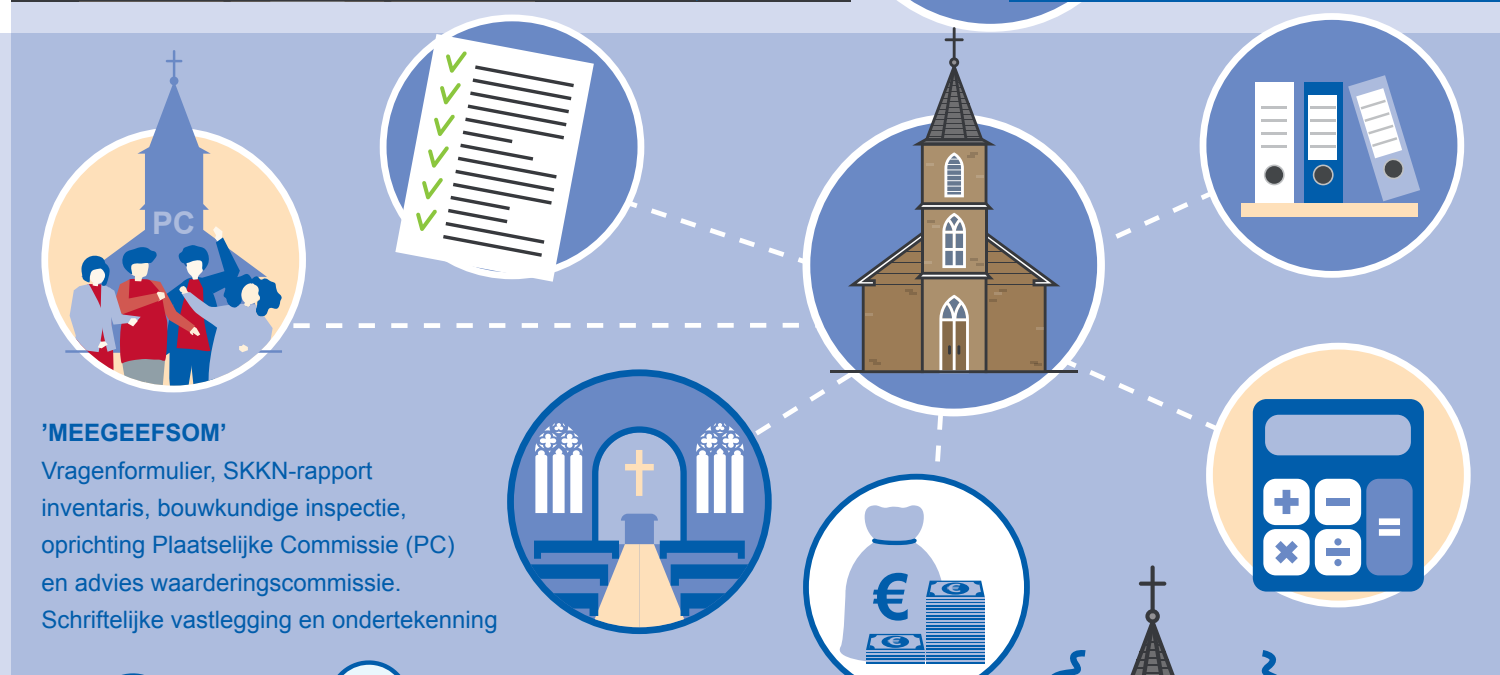
Met inzet vanuit het bureau, vrijwilligers en vakspecialisten. Het onderhoud en de restauraties worden verzorgd onder leiding van onze bouwkundige. Het opnemen van de

Procedure overname kerkgebouw

ORIËNTATIEFASE

OVERNAMEPROCEDURE

KERKOVERNAME

orgels in onze toeristische, educatieve en culturele activiteiten wordt verzorgd door onze impresario in samenwerking met de directeur. Het zoeken van mentoren voor de orgels wordt begeleid door de leden van de stichting Organum Friscum die door ons ingeschakeld kunnen worden bij overname van een kerk met een orgel en onze vaste orgeladviseur de heer T. Jellema.

2.2 Verwerving van kerken

De stichting is opgericht om beeldbepalende Friese kerken over te nemen. Hierbij worden een aantal voorwaarden gesteld aan de over te nemen kerk, zodat ook de stichting haar eigen continuïteitsdoelstelling kan invullen. Ook in de komende beleidsperiode zal dit worden gedaan. Het initiatief om te spreken over overname ligt in principe bij de kerkeigenaar, in veel gevallen een kerkelijke gemeente. De stichting is niet actief op zoek naar kerken maar is altijd wel op zoek naar nieuwe vormen om zichzelf bekender te maken bij kerkeigenaren. Zo hebben we een infographic ontwikkeld (zie hiernaast) waarin alle stappen van een overname helder uitgelegd worden. Daarbij zoeken we actief contact met de gemeenten die aan de slag gaan met een kerkenvisie om onze adviesrol verder uit te bouwen.

Naast het verwerven van kerkgebouwen, staan we open voor de overname van meer begraafplaatsen en gaan we ons de komende tijd verdiepen in hoe we de kerkgemeenten hierover van advies kunnen dienen.

Welke resultaten willen we bereiken

Er zijn onderzoeken en signalen dat in de komende beleidsperiode veel kerken niet meer zullen worden gebruikt door de kerkelijke gemeenten. Voor al deze kerken moet een oplossing worden bedacht. Onze stichting stelt zich daarbij op als 'vangnet'. Als eigenaars zelf geen oplossing zien én het dorp kan of wil de verantwoordelijkheid niet dragen, dan kan onze stichting de kerk overnemen. Kenmerkend voor onze stichting is dat we zoveel mogelijk proberen aan te sluiten bij datgene wat de kerk al te bieden heeft. Dit door nieuwe bestemming in te vullen met respect voor het oude gebruik, openstaand voor nieuw gebruik door nieuwe groepen mensen.

Hoe doen we dit

De stichting heeft begin 2020 de uitgangspunten voor overnamebeleid uitvoerig besproken in het Dagelijks Bestuur en het Algemeen Bestuur. De uitkomsten van deze besprekingen zijn vastgelegd in het stuk 'Kerken overnemen - een heilige plicht?'. De uitgangspunten vormen de basis voor het aangaan van gesprekken v.w.b. overnames van kerken. In 2021 wordt gestart met het leggen van bestuurlijke en ambtelijke contacten met alle Friese gemeenten om iedere gemeente te informeren over onze werkzaamheden en wat we kunnen betekenen op het moment dat een kerk een nieuwe bestemming moet gaan krijgen. Conform het doel om onze naamsbekendheid te vergroten en gemeenten goed te informeren over onze werkwijze en expertise.

Wat is daarvoor nodig

Overname hangt samen met de aanwezige financiën. Dit vraagt om een goede doordinking, in overleg met eigenaren. Immers we willen zowel recht doen aan de doelstellingen van de stichting als ook aan de belangen van de kerkeigenaren. Deskundigheid op financieel gebied is daarbij nodig. Onze controller en bouwkundige werken hierbij samen met de waarderingscommissie bestaande uit specialisten uit het Bestuur op het gebied van religieus erfgoed. Na verkennende gesprekken vormen de bouwkundige inspectie en het advies van de waarderingscommissie de basis voor de bijdrage voor overname door de kerkgemeenschap. Waarbij maatwerk onze stappen bepaalt.

Met wie doen we dit

Inzet en begeleiding van het bureau, de directeur, bouwkundige, controller en bureaumanager bereiden samen met een van de bestuursleden de overname voor. Na overname hebben alle medewerkers van het bureau een eigen rol in het behoud en beheer van de nieuwe kerk.

2.3 Duurzaamheid

Duurzaamheid is een belangrijk thema in Nederland. Deze tijd vraagt om energiebesparende maatregelen. In de komende beleidsperiode gaat de stichting op zoek naar duurzaamheidsmaatregelen die passend én effectief zijn in onze kerken. De ambitie is hoog, maar de verwachtingen zijn reëel. Zowel de aard van het gebouw als het (niet-frequente) gebruik zorgen ervoor dat energiebesparende maatregelen moeilijk of slechts met een zeer lange terugverdientijd te realiseren zijn. Waar mogelijk wordt bij dit onderwerp samengewerkt met erfgoedstichtingen die voor eenzelfde uitdaging staan.

Welke resultaten willen we bereiken

Per onderhouds- of restauratieproject wordt beoordeeld op welke aspecten van het project een duurzame toevoeging gedaan kan worden. Aan de hand van meerdere verduurzamingsonderzoeken en energiebesparingsadviezen is onderzocht of er praktische methoden en maatregelen zijn te nemen. Ook is een inschatting gemaakt van de effecten daar van op de verduurzaming van kerkgebouwen. Daarbij is onder meer gekeken naar het systeem van Duurzame Monumentenzorg (DuMo).

Hoe doen we dit

Uit de verschillende waarnemingen, energetische uitkomsten, voorgestelde en genomen maatregelen, zijn verschillende algemene tips gekomen die kunnen bijdragen aan bijvoorbeeld kwaliteitsverbetering van het energiebeheer en - besparing bij de kerkgebouwen die in eigendom zijn van SAFT. Per kerkgebouw zijn de te bereiken kwaliteitsverbeteringen daarbij vanzelfsprekend geheel afhankelijk van de specifieke

situatie in de betreffende kerk. Verduurzaming is immers maatwerk. Tevens worden er seminars bijgewoond door zowel de bouwkundige van de stichting als bestuursleden en vakliteratuur bijgehouden om de ontwikkelingen te volgen en daar waar nodig toe te passen. In de bijlage is een praktische uitwerking opgenomen van de mogelijke maatregelen die per kerk getroffen kunnen worden om meer duurzaam te worden.

Wat is daarvoor nodig

De bouwkundige neemt de focus op duurzaamheid mee in al zijn werkzaamheden en onderzoekt per onderhoudsproject of restauratie op welke wijze bijgedragen kan worden aan de verduurzaming van de kerk.

Met wie doen we dit

We doen dit in samenwerking met andere erfgoed stichtingen die voor eenzelfde uitdaging staan en in nauw contact met de bestuursleden die bouwkundige ervaring hebben.

2.4 Nieuwe bestemmingen kerken

De stichting wil kerken niet alleen overnemen en behouden, maar ook een nieuwe bestemming geven. We vinden het van het grootste belang dat kerken gebruikt blijven worden. 'Libbene Stiennen, noemen we dat.

Bijna iedere kerk heeft een plaatselijke commissie bestaande uit vrijwilligers uit de dorpen en steden. Zij organiseren onder meer culturele activiteiten, verhuren de kerk voor rouw- en trouwdiensten en andere bijeenkomsten, en soms ook voor zondagse erediensten. Deze kerken worden ondersteund door een impresario, in dienst van de stichting.

De impresario/verhuurcoördinator ondersteunt de vrijwilligers van de plaatselijke commissies bij het invullen van een aantrekkelijk programma dat leven in de kerkgebouwen brengt. Ook neemt de betreffende medewerker de functie waar van coördinator verhuur van kerken voor de langere termijn, in samenwerking met de directeur.

De inzet van de impresario heeft ertoe geleid dat het enthousiasme in de plaatselijke commissies om activiteiten te organiseren, aantoonbaar toeneemt.

Welke resultaten willen we bereiken

De komende periode hebben we de ambitie om actief de samenwerking op te zoeken met professionele culturele partijen die een hoogwaardig cultuuraanbod organiseren in Friesland en onderzoeken we de wijze waarop we naast de lokaal georganiseerde activiteiten door de plaatselijke commissies, meer in kunnen zetten op een overstijgend Provinciaal cultureel aanbod vanuit onze kerken.

Hoe doen we dit

Door daarbij de kerken te thematiseren naar soort gebruik, willen we de faciliteiten van de kerken toespitsen op specialisaties. Hierbij denken we aan de ontwikkeling van een museumkerk, orgelkerken, lezingenkerk, regenboogkerken, sleutelkerken, stiltekerken, kunstkerken, koorkerken, concertkerken, podiakerken, educatiekerken etc. Inzetten op specifiek gebruik, maakt dat we onze schaarse middelen kunnen investeren in het goed benutten van de kansen en bijzondere kwaliteiten per kerk en hoeven we niet in elke kerk evenveel middelen te investeren.

Wat is daarvoor nodig

Dit vraagt echter ook om een meer autonome rol van het impresariaat dat regie voert op een eigen culturele agenda en mogelijk een mobiele Plaatselijke Commissie onder haar hoede heeft of krijgt.

Met wie doen we dit

Actief met de vrijwilligers van de plaatselijke commissies en ons impresario

2.5 Vaker open

De deuren van de kerken moeten open! Zoals we gewend zijn in het buitenland een kerk vrij in en uit te lopen, zo zouden we dit ook graag in Friesland zien.

Welke resultaten willen we bereiken

We vinden het belangrijk dat de deuren van onze kerken open zijn. We willen als stichting op gastvrije wijze belangstellenden ontvangen. Veel mensen vinden het fijn om 'zomaar' een kerk binnen te kunnen lopen. In de komende beleidsperiode onderzoeken we hoe méér kerken ook op doordeweekse dagen hun deuren kunnen openen. We zoeken contact met professionele partijen zoals Stadsschouwburg De Harmonie, De Lawei en bijvoorbeeld de betrokken partijen die zich bezighouden met Arcadia.

Hoe doen we dit

We onderzoeken op welke wijze we op een veilige en vertrouwde manier meer open kunnen zijn. We nemen daarin mee de positieve ervaringen die al zijn opgedaan. Inzet van vrijwilligers die verantwoordelijkheid nemen voor het openen en sluiten is daarbij essentieel. Het aanbod van diverse culturele activiteiten op lokaal, regionaal en provinciaal niveau is breed en groot. Om de diverse activiteiten waar onze kerken bij betrokken zijn overzichtelijk te organiseren, nemen we per jaar op wat onze doelen en plannen zijn. Dit is terug te vinden in het jaarlijkse activiteitenoverzicht. In 2021 zal toegewerkt worden naar het opzetten van een 'ecosysteem' met professionele verbonden partijen die betrokken zijn bij het aanbieden van cultuur in Friesland.

Een aantal voorbeelden van nieuwe samenwerkingen zijn:

- In 2021 en 2022 wordt actief opgetrokken met de programmeurs van De Harmonie die een prikkelend aanbod voor ouderen en jongeren in onze kerken willen organiseren om meer mensen kennis te laten maken met Friesland en de kerken.
- Landschaps triënnale Arcadia: De honderd dagen durende kunst- en cultuurmanifestatie.
- In 2021 start een project gericht op het leven van Jentsje Popma met schilderijen en muziek en zang;
- Het leven van Francois Haverschmidt wordt opgetekend door Johannes Keekstra. De kerk van Foudgum staat daarbij centraal.
- De samenwerking met De Popfabryk moet beklijven in een reeks van residenties in onze kerken waarin muzikanten en videoartiesten samen aan een productie werken vanuit een impressie van onze kerken.
- Samen met het Fryske Gea en het Wetterskip steunen we de ontwikkeling van een Kennis- en Informatiecentrum in Hegebeintum over het ontstaan van terpen, de grafcultuur in Friesland en de komst van de Friese kerken. Dit centrum werd in april 2021 geopend en zal een permanente expositie van de werkzaamheden van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken bevatten.
- Gerenommeerde kunstenaars zoals Claudy Jongstra willen tentoonstellingen organiseren in onze kerken.
- Het Gronings-Friese-project 'Veur Altied'.

Wat is daarvoor nodig

Onze impresario zal zich de komende beleidsperiode toeleggen op het opzetten van een provinciaal netwerk met warme contacten met de diverse culturele partijen. Samen met de directeur worden de activiteiten gericht op het wekken van belangstelling voor onze kerken door het actieve gebruik, opgezet. De instandhouding van dit 'ecosysteem' zal verzorgd worden door alle medewerkers vanuit hun eigen expertise en we hopen nieuwe vrijwilligers aan te trekken die juist interesse hebben in deze doelstellingen.

Met wie doen we dit

We doen dit in samenwerking met professionele Friese cultuuraanbieders en onze vrijwilligers onder leiding van het bureau.

2.6 Verhuur van kerken

De 'markt' voor concerten, exposities en tentoonstellingen in Fryslân is niet eindeloos groot en de ene kerk leent zich beter voor activiteiten dan andere. Dat geldt ook voor het gebruik van de kerk als trouwlocatie. Mede daarom worden niet al onze kerken intensief

gebruikt. In kerken waar minder gebeurt, wordt geprobeerd om een vaste huurder voor de kerk te vinden.

Welke resultaten willen we bereiken

Het verhuren van de kerken voor langere perioden gebeurt nu al, maar wordt in de komende beleidsperiode geïntensiveerd. Dit zorgt voor beter gebruik en voorspelbare opbrengsten uit verhuur. Indien nodig worden (kleine) aanpassingen aan de kerk gedaan om de verhuurbaarheid te vergroten.

Op dit moment worden de kerken van Allingawier, Bears, Britsum, Hegebeintum, Jorwert, Raard, Sint Jacobiparochie en Ter Idzard permanent verhuurd. In de komende beleidsperiode wordt gekeken welke bestaande dan wel nieuwe kerken voor vaste verhuur in aanmerking komen.

Hoe doen we dit

We onderzoeken op welke wijze we meer het permanent verhuur van de kerken kunnen intensiveren. Door het goed inventariseren van de mogelijkheden en faciliteiten van onze kerken, willen we goed in beeld krijgen welke kerken zich het beste lenen voor (permanente) verhuur.

Wat is daarvoor nodig

De impresario en directeur werken hierbij nauw samen.

Met wie doen we dit

Naast de impresario en directeur, zal de bouwkundige worden geconsulteerd om te beoordelen welk gebruik aansluit bij de mogelijkheden van het erfgoed.

2.7 Her- en nevenbestemming

Een stap verder dan gebruik of verhuur is her- of nevenbestemming van de kerk. De meeste van onze kerken zijn niet geschikt voor herbestemming als bijvoorbeeld woonhuis, restaurant of hotel. Dit heeft alles te maken met de rijksmonumentale status van de meeste gebouwen én met het feit dat de meeste van onze kerken worden omringd door een kerkhof. Daarbij is het aansluiten bij de potentie van de kerk kenmerkend voor de werkwijze van de stichting en zal deze zoveel mogelijk aansluiten op hergebruik vanuit de kerk zoals deze in oorspronkelijke vorm is.

Welke resultaten willen we bereiken

De stichting staat open voor creatieve manieren om de kerken te gebruiken daar waar het bijdraagt aan de doelen van de stichting. De focus bij deze her- en nevenbestemming ligt op vormen van hergebruik die bijdragen aan het samenbrengen van mensen in de kerk en het wekken van belangstelling voor ons erfgoed.

Hoe doen we dit

We onderzoeken op welke wijze we invulling geven aan het ontwikkelen van her- of nevenbestemming van onze kerken. Dit kan in de vorm van dorpshuis, ontmoetingscentrum, Bêd en Brochje of een andere bestemming. Het project 'Tsjemping', waarbij pelgrims in onze kerken slapen, wordt doorgezet en geïntensiveerd. We stellen een plan op waarmee we dit regelen. Een aantal kerken laten zien hoe goed verschillende functies samen kunnen komen in een kerk. Denk aan de kerken in Foudgum en Dedgum waar de kerk dient als Dorpshuis, concertzaal, plek om lezingen te verzorgen en elkaar te ontmoeten.

Wat is daarvoor nodig

Visie en een helder referentiekader. Bij elk nieuw gebruik zal beoordeeld worden of het hergebruik bijdraagt aan de instandhouding van de kerk en of de kerk een open, levend en actief onderdeel van de gemeenschap wordt.

Met wie doen we dit

We doen dit in samenwerking met onze plaatselijke commissies, de Friese Gemeenten en andere verbonden partijen.

2.8 Educatie

De stichting vindt het van belang dat kinderen en jongeren in aanraking komen met kerken. Dat is voor veel jeugd niet meer vanzelfsprekend: veel ouders nemen hun kinderen niet meer mee naar de kerk, zoals dat zo'n 50 jaar geleden nog wel het geval was. De automatische band tussen kind en kerk is daarmee verdwenen.

Welke resultaten willen we bereiken

In de komende beleidsperiode worden nieuwe plannen ontwikkeld om, mogelijk in samenwerking met andere organisaties, educatie op het gebied van kerken en historisch erfgoed op te pakken. Daarvoor wordt nieuw materiaal ontwikkeld. We willen er naartoe groeien dat ieder jaar honderden kinderen een kijkje nemen in de kerk in hun buurt, om zo vertrouwd te raken met het erfgoed en de waarde ervan te leren (her)kennen.

Hoe doen we dit

We willen dit doen met de doelgroep zelf en zullen de komende tijd actief jongeren opzoeken en bevragen over de wijze waarop we hen kunnen interesseren voor ons erfgoed.

Wat is daarvoor nodig

Omdat we ervaring op willen doen wat het beste aanslaat bij de verschillende leeftijdsgroepen, hebben we de intentie om de komende beleidsperiode diverse projectmatige activiteiten op het gebied van educatie te initiëren.

Per project evalueren we de uitkomsten en effecten en stellen op basis daarvan een vervolgplan op. De in te zetten middelen zullen de komende periode dan ook voornamelijk incidenteel zijn.

De projectvoorstellen die in 2021 opgesteld worden zijn:

- Radio Frijsteat: Een project met Fers en bureau Veenbrand gericht op het met basisschoolleerlingen en middelbareschoolleerlingen verhalen in en rond de kerk te ontdekken en hier een podcast of radio uitzending van te maken.
- Lab Âlde Fryske Tsjerken: Een samenwerking met de RUG, de Hanzehogeschool en NHL-Stenden gericht op het aantrekken van studenten die projectmatig aan de slag gaan met vraagstukken die actueel zijn voor de stichting en per vraagstuk een product opleveren. Denk aan studenten Vastgoed en Makelaardij die in 2021 een onderzoek doen naar de exploitatie van de kerken om een duurzame aanvulling op de meegeefsom te kunnen organiseren.
- Âlde Tsjerken Jonge Lûden: Een eigen project als uitvloeisel van ons jubileumjaar waarbij we 50 jongeren gaan interviewen over de toekomst van de Friese kerk en welke lessen we als stichting kunnen leren bij het kijken naar het herbestemmen van onze kerken.
- Erfgoed door de ogen van jongeren: Een communicatieproject waarbij jongeren tijdelijk de zorg dragen voor het verspreiden van nieuws via ons Instagram account en hierbij de belangwekkende zaken van ons erfgoed door hun ogen aan de wereld laten zien.
- Games en kerk: Een verkenning van de wijze waarop we met digital -twining en serious games jongeren kunnen prikkelen om kennis te maken met onze kerken en alles wat daarin en omheen speelt.
- Adopteren kerken door Friese Trainees: Onderzoeken of de Friese Gemeenten en de Provincie Fryslân open staan om hun trainees een rol te geven bij het beheer en behoud van de Friese Kerken en het meedraaien met de plaatselijke commissies.

Met wie doen we dit

Waar het gaat om educatie onderzoeken we de samenwerking met Tresoar, het Fries Museum, het Network of Religious Heritage, De Friese Museum Federatie en het Catharijneconvent en andere verbonden partijen waarvan we kunnen leren.

2.9 Toerisme

Toerisme en historisch erfgoed hebben alles met elkaar te maken. Immers, veel mensen komen niet alleen naar Fryslân voor het landschap en het water, maar ook voor de

prachtige kerkgebouwen die overal in de provincie staan. Hierbij is het openstellen van de kerken voor publiek van groot belang.

Welke resultaten willen we bereiken

We willen belangstelling wekken voor ons religieus erfgoed door bijvoorbeeld thematische arrangementen (de oud-romaanse kerk, bijzondere verhalen rondom kerken) aan te bieden waarbij bezoekers meerdere van onze kerken in een bepaalde streek kunnen bezoeken. Naast het zelfstandig ontwikkelen van toeristische activiteiten, zoeken we de samenwerking met bestaande partijen die actief in Friesland werken aan het organiseren van aantrekkelijke activiteiten voor bezoekers van Friesland.

Hoe doen we dit

De Stichting Âlde Fryske Tsjerken nodigt toeristen van harte uit om de kerken te komen bezoeken. Daarom zijn onze kerken óf open, of is er op loopafstand een sleutel te halen. Ook doen iedere zomer veel van onze kerken ruimhartig mee aan Tsjerkepaad, een initiatief dat 40.000 mensen de kerk in trekt in de zomerperiode. Momenteel worden er gesprekken gevoerd met Het Grootste Museum om een aantal Friese Kerken aan te sluiten. Met deze aansluiting komt er landelijke publiciteit voor de kerken en hopen we mensen van buiten Friesland te bereiken om hen kennis te laten maken met onze kerken.

Door het gebruik van onze kerken te thematiseren, willen we toeristen helpen bij het nadenken over een gepland bezoek aan Friesland door bezoeken aan onze kerken aan te bieden vanuit arrangementen. Zo wordt gedacht aan het ontwikkelen van routekaarten langs kerken waarbij een bepaald thema uitgediept kan worden of een specifieke streek of bouwstijl centraal staat.

Naast deze initiatieven zijn er vele activiteiten om met name het noorden van Friesland op de kaart te zetten, een gebied waar een groot deel van onze kerken staan. We onderzoeken welke initiatieven bijdragen aan onze doelstelling en trekken hierbij op met de stichting Oude Groninger Kerken, Merk Fryslân, het Waddenfonds, de Gemeente Noardeast-Fryslân en de Provincie.

Wat is daarvoor nodig

Het voeren van gesprekken met de plaatselijke commissies over het openstellen van de kerken en het meedenken over een praktische en veilige wijze om dit mogelijk te maken door onze impresario. De blik van de stichting zal de komende jaren meer naar buiten gericht zijn; er wordt geïnvesteerd in het aangaan van contacten met de verschillende partijen die zich bezighouden met toerisme in Friesland vanuit de wetenschap dat onze kerken onmisbaar en beeldbepalend zijn voor het Friese landschap.

Met wie doen we dit

In de komende beleidsperiode werkt de stichting samen met Merk Fryslân en de Provincie Fryslân aan het beter positioneren van het kerkelijke erfgoed in onze provincie als

aantrekkingskracht voor de kwaliteitstoerist. Daarbij onderzoeken we met de stichting Oude Groninger Kerken en de stichting Oud Hollandse Kerken hoe we onze kerken in het waddengebied voor een breed publiek toegankelijk kunnen maken. Hierbij kijken we ook naar het samenwerken met horeca, bed & breakfasts en campings.

2.10 Vrijwilligers

We werken samen met een groot aantal vrijwilligers. Dat zijn er door de hele provincie ongeveer 300. Verreweg de meeste vrijwilligers zijn actief in de plaatselijke commissies van onze 54 kerken. Soms zijn het kleine commissies (2 of 3 leden), soms zijn het hele organisaties geworden. De stichting is ook blij met de bijdrage van verschillende mensen die onbezoldigd meewerken op ons kantoor aan de Emmakade 59 te Leeuwarden.

Welke resultaten willen we bereiken

We willen vrijwilligers betrokken houden bij de stichting. We hebben de ambitie om ook nieuwe doelgroepen te interesseren voor vrijwilligerswerk en zullen hiertoe de komende vier jaar onderzoeken welke activiteiten van de stichting het meest aantrekkelijk zijn om jongeren voor te zoeken. Zo wordt ook gedacht aan het opzetten van een promotieteam met jongeren die in Friesland op evenementen of markten contact zoeken met mensen om hen kennis te laten maken met ons werk.

Hoe doen we dit

Er wordt alles aan gedaan om donateurs en vrijwilligers betrokken te houden bij het werk van de stichting. Voor de vrijwilligers is daarbij een grote rol weggelegd voor de impresario, die dagelijks rechtstreeks contact houdt met een groot aantal vrijwilligers bij de plaatselijke commissies. Ook het secretariaat, de bouwkundige, directie en bestuur houden geregeld contact met vrijwilligers. Naast het 'gewone' dagelijkse contact gaat de impresario in de komende beleidsperiode ook intensief meedenken met plaatselijke commissies die kampen met te weinig vrijwilligers. We gaan Commissies die behoefte hebben aan nieuwe ideeën om activiteiten te organiseren of vrijwilligers te werven intensiever begeleiden. Dit doen we zowel door de plaatselijke commissies een-op-een te begeleiden als door groepssessies aan te bieden, waarbij de leden van de PC's ook van elkaar kunnen leren.

Wat is daarvoor nodig

Gezien de grote hoeveelheid vrijwilligers willen we de komende beleidsperiode werken aan het ontwikkelen van vrijwilligersbeleid waarin we uitwerken op welke wijze we vrijwilligers professioneel begeleiden en hen faciliteren bij hun werkzaamheden. De inzet van de impresario is hierbij cruciaal. Zij zal worden ondersteund door de collega's van het bureau. Het zorgvuldig begeleiden van de vrijwilligers draagt daarnaast bij aan het behouden van onze goede naam en het vinden van nieuwe vrijwilligers door positieve ervaringen van de huidige vrijwilligers.

Met wie doen we dit

We doen dit in samenwerking met onze impresariaat en vrijwilligers. Het secretariaat, de bouwkundige, directie en bestuur houden geregeld contact met vrijwilligers.

2.11 Donateurs en giftgevers

Donateurs zijn en blijven een belangrijke steunpilaar onder het werk van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken. De donateurs zorgen samen voor een stabiele inkomstenbron, die het mede mogelijk maakt om het werk van de stichting door te zetten.

Welke resultaten willen we bereiken

We willen meer en andere donateurs verwerven en daarmee het stevige draagvlak voor onze werkzaamheden uitbouwen. We willen de huidige donateurs betrokken houden.

Hoe doen we dit

Het werven van donateurs is een uitdagende activiteit. Mensen ervaren het steeds meer als een grote stap om vaste donateur van een stichting te worden. In de komende beleidsperiode wordt onderzocht of er naast het donateurschap nieuwe fondsenwervende modellen gevonden kunnen worden om mensen financieel betrokken te krijgen bij de stichting. Daarbij kan gedacht worden aan het vragen om losse giften, geven via de website, geven langs diverse digitale betaal mogelijkheden of via crowdfunding-acties. Dit geeft mensen de mogelijkheid om wel bij te dragen aan het Friese erfgoed, maar niet 'vast te zitten' aan een donateurschap.

Uit eigen onderzoek is gebleken dat in Friesland relatief veel mensen ouder dan 60 jaar wonen, die mogelijk nog nooit kennis met de stichting hebben gemaakt maar wel affiniteit kunnen hebben met ons erfgoed. We zullen ons dan ook inzetten om die groep actief op te zoeken en overwegen om de term donateurs om te zetten naar 'vrienden van'. Een begrip wat meer raakt aan de ervaringen van het bureau over de relatie tussen de donateurs en onze kerken.

Wat is daarvoor nodig

We gaan de contacten met onze donateurs verstevigen door onze medewerkers op vriendelijke en persoonlijke wijze de contacten met donateurs en giftgevers te laten onderhouden. Zo hopen we de donateurs die we al hebben aan ons verbonden te houden en nieuwe donateurs te verleiden om duurzaam met ons 'bevriend' te blijven.

Met wie doen we dit

De medewerkers van het secretariaat en de medewerkster van de donateursregistratie zijn voor het grootste deel verantwoordelijk voor de communicatie en relatie met donateurs en zullen dit de komende periode professioneel uitbouwen en een deugdelijke 'relatie-contactadministratie' opzetten.

2.12 Schenkingen, legaten, fondsen en donaties

Schenkingen, legaten, fondsen en donaties vormen al jaren een onmisbare bron van inkomsten voor de stichting. We onderscheiden hierbij de structureel benodigde middelen uit fondsen om de onderhoudsprojecten per kerk mee te financieren naast de rijksbijdragen, schenkingen van particulieren, schenkingen van fondsen en donaties van onze vaste donateurs.

Welke resultaten willen we bereiken

In de komende beleidsperiode blijft de stichting op alle mogelijke manieren communiceren dat het mogelijk is om de stichting financieel te steunen:

- Door de stichting op te nemen in een testament;
- Door donateur te worden en de stichting jaarlijks met een bedrag naar keuze (maar minimaal €19,50 per jaar) te steunen;
- Door per onderhoudsproject fondsen aan te schrijven en acties te organiseren om mensen te motiveren bij te dragen aan het mooier maken van de kerk waar het onderhoud op gepleegd wordt.

Hoe doen we dit

Informatie over de werkzaamheden van de stichting zal verspreid worden door het houden van lezingen.

Vermogensfondsen zijn voor de stichting belangrijke partners bij het realiseren van de doelstelling. De stichting heeft een warme band met een groot aantal fondsen. In de komende beleidsperiode intensificeert de stichting de financiële verantwoording bij lopende projecten naar deze fondsen zodat we goed en deugdelijk inzichtelijk maken hoe de verkregen gelden besteed worden. Ook bereiden we nieuwe 'clusters' van onderhoudswerkzaamheden voor, waarin we opnieuw om steun van deze fondsen gaan vragen. Dit speelt met name vanaf het jaar 2022, wanneer het grootste cluster kerken (26 kerken) een nieuwe onderhoudsperiode van 6 jaar ingaat;

De komende beleidsperiode gaan we gericht donateuracties opzetten om nieuwe donateurs te werven door bijvoorbeeld gericht te adverteren;

Naast de bekende fondsen gaan we contacten leggen met fondsen die gericht zijn op projecten met een maatschappelijk en cultureel doel om ook het levend houden van ons erfgoed te kunnen bekostigen en hier met voldoende energie op in te kunnen zetten.

Wat is daarvoor nodig

In 2021 zal er een plan van aanpak opgesteld worden waarin de activiteiten voor het

werven van fondsen voor zowel het behoud alsmede het levend houden van onze gebouwen uitgewerkt wordt. De directeur en het secretariaat trekken hierin samen op, ondersteund door de impresario en bouwkundige die een bijdrage leveren door projecten die financiële steun nodig hebben, aan te dragen en te onderbouwen.

Met wie doen we dit

Naast de ons vertrouwde fondsen zullen we ook actief op zoek gaan naar nieuwe (Europese) partijen die ons wellicht vanuit andere perspectieven steunen en daarmee bijdragen aan onze doelen.

3 COMMUNICATIE

3.1 Promotie en publiciteit

Communicatie is een belangrijk onderdeel in het werk van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken. Niet alleen voor de naamsbekendheid van de organisatie, maar juist ook voor onze doelstelling: het gebruik van de kerken. Zonder een juiste communicatie is het te weinig bekend hoe mooi ons bezit is en hoeveel er in de kerken wordt georganiseerd.

Op dit moment communiceert de Stichting Âlde Fryske Tsjerken op verschillende manieren met haar donateurs, vrijwilligers en andere belangstellenden. Er is een website. Er wordt gebruikgemaakt van social mediakanalen zoals Facebook, Twitter en sinds kort ook van Instagram en LinkedIn. Er is een YouTube kanaal. Daarnaast verschijnt twee keer per jaar het magazine Âlde Fryske Tsjerken voor haar donateurs. Er worden met enige regelmaat advertenties geplaatst in diverse kranten en tijdschriften. Er worden persberichten en nieuwsbrieven verstuurd. Er zijn flyers en folders over de activiteiten in de kerken. Er is een UIT-agenda.

Welke resultaten willen we bereiken

We merken dat bij het spreken over onze doelstelling de term (religieus) erfgoed een breder publiek aanspreekt dan het enkel communiceren over kerken vanwege de religieuze associatie die dat woord met zich meebrengt. We zoeken in de komende periode dan ook naar nieuwe woorden voor onze kerken die neutraler of anders van aard zijn om niemand op voorhand af te stoten en een zo breed mogelijk publiek te interesseren voor wat we doen.

De komende beleidsperiode willen we onze communicatiestrategie verbreden en hiermee - naast het onderhouden en informeren van onze bestaande relaties - nieuwe doelgroepen bereiken zoals bijvoorbeeld Friezen om utens, jongeren van 18-30 jaar en de groep mensen op middelbare leeftijd. Daarnaast willen we actief de lokale, regionale, provinciale en landelijke aandacht voor onze werkzaamheden wekken.

Het magazine wordt gedrukt in een oplage van 4.700 exemplaren, waarvan er ongeveer 4.200 naar donateurs gaan. De overige bladen worden opgevraagd, verkocht of uitgedeeld. Er bestaat veel waardering voor het werk van de (vrijwillige) redactiecommissie. We willen het magazine van hoge kwaliteit houden. De komende jaren zullen we onderzoeken of we naast het in stand houden van de huidige professionele standaard van het magazine, ook een jongereneditie (de 'pake en beppesizzers' van de

huidige lezers) kunnen uitbrengen en jongeren kunnen werven om zitting te nemen in de redactie.

Hoe doen we dit

- Om beter aan te sluiten bij de actuele website standaarden zal in 2021 een traject gestart worden om de website te vernieuwen en de huisstijl van de stichting in een nieuw jasje te gieten.
- De lay-out (opmaak) als de inhoud van ons magazine lift hier uiteraard in mee en zal geactualiseerd worden. Ook wordt er gekeken of de rubriek Stichtingsnieuws (nu een katern van het blad) op een meer integrale manier in het magazine kan worden opgenomen. Dit gebeurt in nauw overleg met onze redactiecommissie, die geheel belangeloos zich sterk inzet voor het magazine.
- In 2021 wordt ook een communicatie- en strategieplan gemaakt waarin per doelgroep een strategie uitgewerkt wordt en we per doelgroep heldere doelstellingen formuleren.
- We zoeken naar nieuwe vormen van online media toepassingen.

Wat is daarvoor nodig

- Het opstarten van een offertetraject met Internet- en marketingbureaus om onze wensen in offertes om te zetten en een keuze te kunnen maken uit een nieuwe vormgeving van onze huisstijl en website.
- Het verdelen van de taken genoemd in het communicatieplan naar medewerkers op het bureau.
- Het leggen van contacten met de media en actief aandacht vragen voor initiatieven van de stichting.
- Onderzoeken of er coproducties gemaakt kunnen worden om bekendheid voor onze kerken te genereren. Een mooi voorbeeld hiervan is de huidige samenwerking met het Fries Museum waarbij gezamenlijk opgetrokken wordt bij exposities over Fries Erfgoed waarin onze kerken een rol spelen.

Met wie doen we dit

Het bureau zal deze vernieuwingsopgave samen met tijdelijk ingehuurd capaciteit, leiden. Daar waar dit het magazine betreft zal dit uiteraard in nauw overleg met onze redactiecommissie plaats vinden.

3.2 Website

De website www.aldefryskekerken.nl wordt dagelijks bijgehouden. Zo blijft de site qua nieuws actueel, en is ook de informatie in onze agenda actueel en zo compleet mogelijk. De agenda wordt grotendeels gevuld met behulp van de vrijwilligers van onze plaatselijke commissies, die in onze website een goed middel zien om de activiteiten in hun kerk onder de aandacht te brengen. Op de website is ook veel informatie te vinden over de kerken in Fryslân. Daarbij gaat het zowel om kerken die bij de stichting in beheer zijn als om andere, beeldbepalende kerken in Fryslân. Deze 'databank' wordt steeds uitgebreider.

Welke resultaten willen we bereiken

In de komende beleidsperiode wordt gewerkt aan een vernieuwde website die meer mogelijkheden biedt op bijvoorbeeld het gebied van film en fotografie en een betere doorzoekbaarheid heeft. Ook willen we op de nieuwe website de 54 kerken een meer prominente plaats geven. Daarbij hebben we de wens om de content van onze website automatisch te ontsluiten naar andere webpagina's zoals www.kerken.frl, www.visitwadden.nl en andere websites die met hun content toeristen proberen te informeren over de bezienswaardigheden van Friesland.

Hoe doen we dit

We zullen in 2021 partijen benaderen die een voorstel willen doen om onze huisstijl en website te vernieuwen.

Wat is daarvoor nodig

Dit traject vraagt inzet van de directeur, de bureaumanager en de impresario en zal bij de overgang naar een andere omgeving de nodige tijd en aandacht vragen om de inhoud van de huidige website zorgvuldig om te zetten.

Met wie doen we dit

Het offertetraject zal uitgezet worden bij partijen die feeling hebben met ons Fries erfgoed en ook gehuisvest zijn in Friesland, zodat dit project bijdraagt aan duurzame contacten met de marketing- en communicatiebureaus in Friesland. Op basis van te organiseren pitches, zal besloten worden welke partij de website en huisstijl aan gaat pakken.

3.3 Social media

Social media zijn niet meer weg te denken uit het communicatie-landschap. De stichting maakt hier waar mogelijk gebruik van om de bekendheid te vergroten.

Welke resultaten willen we bereiken

Communiceren via social media heeft tot doel belangstelling te wekken voor onze werkzaamheden en hiermee de betrokkenheid bij het behoud van ons erfgoed te vergroten. Middels social media hebben we hier heel directe kanalen voor waarmee we ook rechtstreeks met doelgroepen kunnen communiceren.

Hoe doen we dit

Twitter, Facebook, LinkedIn, Instagram hebben allemaal een eigen publiek en kennen per kanaal een eigen communicatievoorkeur qua tone of voice. We zien social media als 'buitenboordmotoren' van de website. Door actief te zijn op social media, bezoeken meer mensen de site. In de komende beleidsperiode wordt het socialmediabeleid tegen het licht gehouden, om te beoordelen in welke media in de nabije toekomst meer of minder energie wordt gestoken. Met het toevoegen van Instagram, YouTube en LinkedIn hopen we nieuwe doelgroepen te bereiken die we ook met andersoortige nieuwswaardigheden zullen informeren.

Wat is daarvoor nodig

De inzet van directeur, bureaumanager, impresario en tijdelijk ingehuurd communicatiespecialiste is hierbij cruciaal. Zij trekken hierbij samen op. We vragen daarbij actief om input van medewerkers, het bestuur en vrijwilligers.

Met wie doen we dit

Als bureau werken we samen aan het verspreiden van nieuws vanuit de stichting. Een novum in deze aanpak is ons plan om ons Instagram account uit te lenen aan jongeren die voor ons op pad gaan en ons kanaal vullen met 'posts' waarvan zij denken dat deze nieuwswaarde hebben, in het bijzonder voor jongeren.

3.4 Digitale toegankelijkheid

Kerken kunnen het beste beleefd worden door ze te bezoeken. Dat stimuleren we. We willen de kerken echter ook digitaal beter toegankelijk maken. We hebben daarvoor in de vorige beleidsperiode grote stappen gezet, door 360-graden foto's van onze kerken te publiceren op onze website en op Google-maps. Deze bijzondere foto's worden veel bekeken. Ook hebben we op de app Izi-travel van zes kerken verhalen gepubliceerd over de achtergrond en geschiedenis van de kerk. We hebben het voornemen om meer informatie te ontsluiten via Google-maps, een eigen app en andere bestaande applicaties zoals 'get your guide'.

Daarnaast zoeken we samen met de Friese Museum Federatie naar mogelijkheden om op innovatieve wijze de kennis over onze kerken op te nemen in bijvoorbeeld serious games of virtuele omgevingen waarin geïnteresseerden van over de hele wereld onze kerk

uit het
**PRENTEN
KABINET**
rondje om de kerk

kunnen bezoeken vanuit hun luie stoel. We zoeken hierbij nieuwe partners om hierover met ons van gedachten te wisselen, zoals Merk Fryslân, de gaming industrie en andere partijen in de provincie.

Hoe doen we dit

In de komende beleidsperiode gaan we verder met het digitaal toegankelijk maken van onze kerken, onder meer met meer verhalen, digitale rondleidingen en beter filmmateriaal, maar ook door nieuwe samenwerkingen en innovaties te verkennen.

Daarnaast willen we verder werken aan het digitaal toegankelijk maken van het rijke archief dat de stichting in bezit heeft over kerken in Fryslân. In de voormalige Redbot-samenwerking (Museumfederatie Fryslân) is hiervoor al een eerste aanzet gegeven.

Wat is daarvoor nodig

De directeur en bureaumanager trekken hierin samen op en zullen waar nodig en mogelijk tijdelijke inzet organiseren om hen hierbij, bijvoorbeeld door vrijwilligers te werven, te steunen.

Met wie doen we dit

De Museumfederatie Fryslan, Provincie Fryslan, Merk Fryslan en andere innovatieve partijen.

3.5 UIT-agenda

Twee keer per jaar verschijnt de UIT-agenda bij ons magazine. In deze agenda staan alle activiteiten in onze kerken voor het komende half jaar.

Welke resultaten willen we bereiken

We zien onze kerken graag als 54 podia waarop verschillende soorten uitingen op gepresenteerd kunnen worden, als een verlengstuk van de reguliere pop- en theaterpodia. De UIT-agenda biedt een volledig overzicht van alle culturele activiteiten zodat bezoekers van ons cultureel aanbod in een oogopslag kunnen zien wat er allemaal te doen is.

Hoe doen we dit

De UIT-agenda wordt breed verspreid in Fryslân en wordt goed gewaardeerd. In de komende periode wordt de agenda geëvalueerd. Belangrijke vragen zijn daarbij of een papieren agenda nog waarde heeft. Als deze vraag met 'ja' wordt beantwoord, wordt ook gekeken naar de frequentie van de agenda. Mogelijk willen we deze agenda vaker per jaar uitbrengen en linken aan de website van Merk Fryslân.

Wat is daarvoor nodig

De impresario is verantwoordelijk voor het opstellen en de redactie van de UIT-agenda. Hiertoe is zij voor een groot deel afhankelijk van de contacten met de plaatselijke commissies en de aanbieders van culturele activiteiten in Friesland. Maar ook over de grens van Friesland heen, hebben we contacten met theatermakers die bezig zijn met projecten in Friese en Groninger kerken.

Met wie doen we dit

Artiesten, Podia, kunstenaars en alle andere partijen die zich in Friesland bezighouden met het aanbieden van culturele activiteiten in Friesland. Dit jaar zullen we ons bestaande arsenaal aan contacten uitbreiden met contacten met de professionele podia om samen hoogkwalitatieve activiteiten in onze kerken te organiseren.

3.6 Excursies

Excursies zijn een belangrijke activiteit om onze donateurs en andere belangstellenden in contact te brengen met elkaar en onze kerk.

Welke resultaten willen we bereiken

In de komende beleidsperiode blijven we excursies en bijeenkomsten organiseren. We hopen in de komende jaren nieuwe groepen te interesseren voor onze excursies en zullen onderzoeken hoe we met ons aanbod aan kunnen sluiten bij jongeren en mensen van middelbare leeftijd. De excursiecommissie zoekt actief naar mogelijkheden om een vernieuwing aan te brengen in het huidige aanbod.

Hoe doen we dit

Waar mogelijk organiseren we extra bijeenkomsten naar aanleiding van bijzonder onderhoudswerk of na afloop van restauraties. Proeven daarmee in Dedgum en Hegebeintum in de afgelopen jaren waren bijzonder succesvol.

Ook stellen we ons voor dat we activiteiten organiseren die interessant zijn voor jongeren en ouderen zodat bijvoorbeeld grootouders met kleinkinderen samen kunnen genieten van interessante bijeenkomsten georganiseerd door de stichting.

Wat is daarvoor nodig

Een intensieve en nauwe samenwerking tussen het Bestuur, Bureau en de excursie commissie

Met wie doen we dit

De directeur en bureaumanager overleggen met de excursiecommissies en denken samen na over wat er georganiseerd kan worden en voor wie.

4 ORGANISATIE

4.1. Het bestuur

In de afgelopen jaren hebben zich op het gebied van bestuurswerk en vrijwilligerswerk wel veranderingen voorgedaan. Het is moeilijker dan vroeger om bestuursleden te vinden die voor zo lange tijd en zo intensief zich met het bestuurswerk willen bezighouden. De nieuwe generatie bestuursleden is minder uren per week beschikbaar en het is minder vanzelfsprekend dat zij langere tijd aan de stichting verbonden zijn. Mede daarom zijn we extra blij met de inspanningen van de huidige veertien bestuursleden.

4.2. Bureau van de stichting

Het werk van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken wordt voor een belangrijk deel gedragen door vrijwilligers met daarnaast een kleine groep betrokken medewerkers in loondienst.

Zij werken merendeels actief op het kantoor aan de Emmakade. Deze kleine groep medewerkers voelt zich verantwoordelijk om het werk in goede banen te leiden. Het bureau bestaat ultimo 2021 uit de volgende functies en formatie:

	FTE
DIRECTEUR HESTER SIMONS	0,8
BUREAUMANAGER ROMMIE VAN DER HEIDE	0,6
SECRETARESSE IBELIEN NIENHUIS	0,6
IMPRESARIO JOKE BAKKER	0,6
BOUWKUNDIGE WILLEM DE GRAAF	0,6
BOEKHOUDER/DONATEURS GRITSJE TANIA	0,3
CONTROLLER	0,2
BOEKHOUDER KATINKA GRIJPSTRA	0,6
	4,2

Op het kantoor werken tevens parttime kantoorvrijwilligers. De formatie op het bureau is krap ten opzichte van de opdracht. De hoeveelheid werk en verantwoordelijkheid die ons rijke bezit aan kerken, begraafplaatsen en klokkenstoelen met zich meebrengt, rechtvaardigt een groter aantal medewerkers. In de komende beleidsperiode voorzien we een kleine groei van het aantal betaalde medewerkers, in overeenstemming met de groei in het aantal kerken van de afgelopen jaren. Ook willen we investeren in een medewerker met als aandachtsgebied educatie en toerisme. We gaan eraan werken om de nodige middelen hiervoor te genereren uit incidentele middelen van de Provincie, donateurs, giftgevers en specifieke projectsubsidies voor projecten op het gebied van educatie. We willen dit gaan doen op basis van experimenten.

4.3. SZKB-analyse

We hebben een Zwakte - Sterkte analyse gemaakt om inzicht te krijgen waar we goed in zijn, welke kansen we kunnen benutten en waar de bedreigingen liggen. Dit geeft ons handvatten waar we rekening mee moeten houden bij de door ons te vervullen werkzaamheden voor de komende vier jaar. Zie de ► [bijlage](#) voor een uitwerking van deze analyse.

STERKE PUNTEN

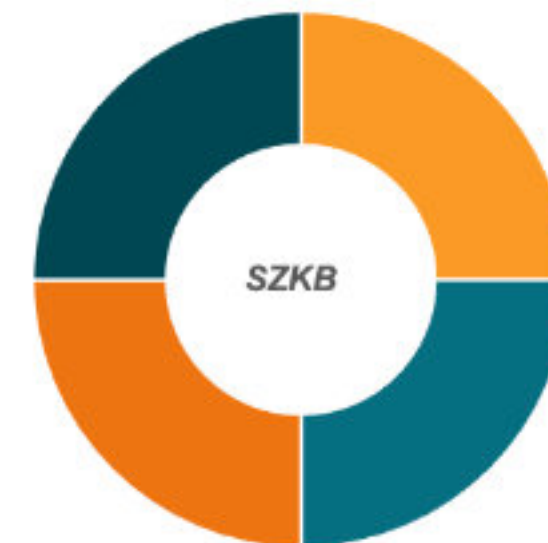
- Veel expertise in huis
- Unieke en waardevolle collectie erfgoed
- Betrouwbare samenwerkingspartner
- Gevestigde naam op gebied van kerkexpertise
- Betrokken en gedreven medewerkers en vrijwilligers

KANSEN

- Betalende dienstverlening
- Communicatie (inzetten op nieuwe trends)
- Uitbreiden publiekswerking
- Participatie
- Ontkerkelijking

ZWAKKE PUNTEN

- Communicatie naar nieuwe doelgroepen en verouderde website
- Commerciële attitude
- Financiële positie op lange termijn
- Hoeveelheid werk versus beschikbare formatie

BEDREIGINGEN

- Financiële onzekerheden
- Klimaatuitdagingen
- Negatieve pers
- Nieuwe wetgeving
- Vergrijzing donateurs en vrijwilligers

4.4 Bedrijfsvoering

De bedrijfsvoering van de stichting zal de komende vier jaar verder geprofessionaliseerd worden. Het op orde hebben van de administratie, financieel in control zijn en op prettige wijze samenwerken aan de doelstellingen, staan daarbij centraal.

Waarden

De komende tijd willen we als bureau bewust onze waarden **'respectvol, vernieuwend en geduldig'** uitdragen in de contacten die we aangaan met zowel stakeholders alsmede vrijwilligers en donateurs. Iedere medewerker heeft deze waarden hoog in het vaandel en zal er in zijn of haar werkzaamheden naar streven herkenbaar te zijn op deze gezamenlijke identiteit.

Digitalisering archieven

In de komende beleidsperiode is het de bedoeling dat we alle kerkdossiers digitaliseren en daarmee tijd en plaats onafhankelijk altijd toegang hebben tot onze werkinhoud.

Daarnaast zal het herstructureren van alle formele stukken en het digitaal beschikbaar stellen van deze stukken voor zowel het bureau alsmede het bestuur, gerealiseerd worden door gebruikmaking van de applicatie iBabs.

5 KWALITEITSZORG

De stichting doet belangrijk werk met een klein aantal mensen, en is door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aangewezen als Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud (POM). Deze status stelt hoge eisen aan de kwaliteit van het werk dat geleverd wordt. Kwaliteitszorg is daarom van groot belang.

5.1. Scholing medewerkers

Door te blijven leren kan de kwaliteit van het werk verder verbeteren en krijgen medewerkers de gelegenheid zich persoonlijk te ontwikkelen.

Hoe doen we dit

De stichting heeft een scholingsbudget voor medewerkers en stimuleert het personeel ook om daar gebruik van te maken, zowel voor de persoonlijke ontwikkeling alsmede de vakinhoudelijke expertise.

Wat is daarvoor nodig

De directeur voert jaarlijks een ontwikkelgesprek met de medewerkers en gezamenlijk besluiten zij wat de medewerker in het lopende jaar wil gaan doen om zich prettig te blijven voelen en met actuele kennis van zaken zich in te zetten voor de stichting.

Met wie doen we dit

We zoeken naar deskundigheid binnen het netwerk dan wel door inhuur van derden in company.

5.2. Organisatiehandboek

De stichting heeft een uitgebreid Organisatiehandboek. In dit handboek staat een groot deel van de processen beschreven, onder meer op het gebied van kerkovernames en het onderhoud van onze gebouwen. Dit willen we verder professionaliseren. Het handboek is onderhevig aan continue aanpassingen en zal dan ook jaarlijks bijgewerkt worden.

Hoe doen we dit

In de komende beleidsperiode wordt dit Organisatiehandboek verder aangevuld en bijgehouden. Het handboek is een 'levend document' en zal continue worden aangevuld en geëvalueerd. In 2021 zal het handboek door studenten HRM gecheckt worden op volledigheid en aansluiting op heersende wet- en regelgeving. De directeur zal de adviezen verwerken, tezamen met de controller en het bestuur.

Wat is daarvoor nodig

Inzet vanuit het bestuur, bureau en de betrokken studenten van de opleiding HRM aan NHL-Stenden.

Met wie doen we dit

Onder verantwoordelijkheid van de directeur zal het organisatiehandboek jaarlijks geactualiseerd worden.

5.3. Gebouwenbeheerssysteem

In de afgelopen beleidsperiode is een Gebouwenbeheerssysteem (O-prognose) aangeschaft en ingericht. Dit systeem geeft de stichting het overzicht over de staat van de kerken én de huidige en toekomstige onderhoudsvraag. Door invoering van dit systeem krijgt de stichting nog beter inzicht in de werkzaamheden en bedragen die in de komende jaren nodig zijn om onze kerken sober en doelmatig te onderhouden.

Hoe doen we dit

Begin 2021 is alle informatie ingevoerd in de applicatie. In de komende beleidsperiode zal dit systeem verder worden gevuld met relevante informatie, waardoor het systeem een steeds helderder inzicht gaat geven in de staat van de gebouwen.

Wat is daarvoor nodig

Tijd en inzet van de bouwkundige; hij voert de informatie in in het systeem en draagt zorg voor de actualisatie van de data.

Met wie doen we dit

Naast de inzet van de bouwkundige hopen we in de loop van de komende jaren een junior bouwkundige te vinden die onder toezicht oog van de bouwkundige het vak van bouwkundige kan leren en in eerste instantie de administratie van de applicatie kan onderhouden. We zoeken naar deskundigheid binnen het netwerk dan wel door inhuur van derden.

6 FINANCIËN

Financiële rapportage SAFT begroting 2021 –2024 (bedragen x €)

	2020 jaarrekening	2021 begroting	2022 begroting	2023 begroting	2024 begroting
Baten					
Baten voor exploitatie bureau SAFT					
Baten uit eigen fondsenwerving					
Donaties	108.353	105.000	108.000	110.000	113.000
Nalatenschappen en legaten	479.921	–	–	–	–
Giften	29.795	100.000	100.000	100.000	100.000
Diverse baten	639	5.000	12.063	19.302	26.722
totaal Baten Eigen fondsenwerving	618.708	210.000	220.063	229.302	239.722
Inkomsten Eigen bezit					
Diverse baten PC's	109.292	180.000	180.000	192.500	203.000
Grafrechten	21.949	10.000	10.000	10.000	10.000
totaal Inkomsten Eigen bezit	131.241	190.000	190.000	202.500	213.000
Budgetsubsidie Provincie Fryslân	276.100	282.500	282.500	282.500	282.500
Overige baten	47.610	48.845	30.877	26.624	23.596
Totaal Baten voor exploitatie bureau SAFT	1.073.659	731.345	723.440	740.926	758.818
Baten voor Instandhouding					
Dekking van derden voor projecten	502.552	800.000	820.000	840.500	861.513
Eigen bijdrage SAFTaan projecten	186.605	–	–	–	–
Giften met bestemming	268.544	50.000	50.000	50.000	50.000
Baten uit beleggingen	400.991	65.000	65.000	65.000	65.000
Totaal Baten voor Instandhouding	1.358.691	915.000	935.000	955.500	976.513
Totaal van de baten	2.432.351	1.646.345	1.658.440	1.696.426	1.735.330
Lasten					
Lasten voor exploitatie bureau SAFT					
Lasten instandhouding eigen rekening					
Exploitatiekosten eigen bezit	144.397	180.375	184.884	189.506	194.244
Onderhoud niet-subsidiabel	56.773	51.250	52.531	53.845	55.191
eigen bijdrage aan projectfinanciering	261.853	–	–	–	–
Totaal lasten instandhouding eigen rekening	463.023	231.625	237.416	243.351	249.435
Werving van baten	87.704	75.000	76.750	78.544	80.382
Beheer en administratie					
Personeelskosten	344.615	375.180	382.509	389.986	397.616
Kosten jubileum 2020	75.563	25.000	–	–	–
overige kosten	158.121	139.540	141.766	144.048	146.386
Totaal lasten beheer en administratie	578.298	539.720	524.275	534.034	544.002
Totaal Lasten voor exploitatie bureau SAFT	1.129.025	846.345	838.440	855.929	873.819
Lasten voor Instandhouding					
Subsidiabel onderhoud (SIM/BRIM)	470.183	500.000	512.500	525.313	538.445
Onderhoud overige projecten	218.975	300.000	307.500	315.188	323.067
Restauraties	–	–	–	–	–
Totaal lasten voor Instandhouding	689.158	800.000	820.000	840.500	861.513
Totaal van de lasten	1.818.181	1.646.345	1.658.441	1.696.429	1.735.333
Saldo van baten en lasten	614.169	–	0	–0	0
waarvan exploitatie bureau SAFT	–55.366	–115.000	–115.000	–115.000	–115.000
waarvan Instandhouding	669.533	115.000	115.000	115.000	115.000

Ter Idzard. ►

COLOFON

Redactie

Bestuur & directie van de Stichting Âlde Fryske Tsjerken.

Vormgeving

Bureau Stichting Âlde Fryske Tsjerken.

Eindredactie

Hester Simons BA

Fotografie

Frans Andringa, Jolanda Haven, Sjaak Verboom/Dagblad Trouw. Een deel van de fotorafen is onbekend

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever openbaar worden gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, fotokopie of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm.

Vragen of feedback?

Mail naar info@aldefrysketsjerken.nl of bereik ons via www.aldefrysketsjerken.nl

Leeuwarden, augustus 2021

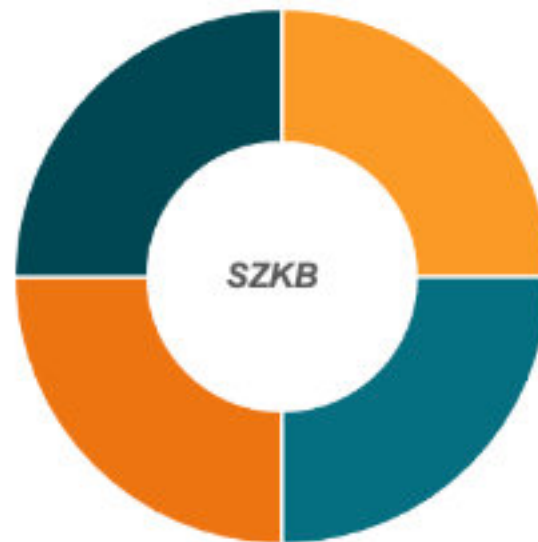
7 BIJLAGE - ANALYSE STERKTEN, ZWAKTES, KANSSEN EN BEDREIGINGEN (SZKB)

STERKE PUNTEN

- Veel expertise in huis
- Unieke en waardevolle collectie erfgoed
- Betrouwbare samenwerkingspartner
- Gevestigde naam op gebied van kerkexpertise
- Betrokken en gedreven medewerkers en vrijwilligers

KANSSEN

- Betalende dienstverlening
- Communicatie (inzetten op nieuwe trends)
- Uitbreiden publiekswerking
- Participatie
- Ontkerkelijking

ZWAKKE PUNTEN

- Communicatie naar nieuwe doelgroepen en verouderde website
- Commerciële attitude
- Financiële positie op lange termijn
- Hoeveelheid werk versus beschikbare formatie

BEDREIGINGEN

- Financiële onzekerheden
- Klimaatuitdagingen
- Negatieve pers
- Nieuwe wetgeving
- Vergrijzing donateurs en vrijwilligers

STERKE PUNTEN

- *Veel expertise*, onze stichting heeft jarenlange ervaring in de erfgoedzorg. De ontwikkeling van die expertise maakt ons een sterke partner voor de kerkgemeenten voor wat het onroerend erfgoed betreft. Daarbij is er veel specialistische wetenschappelijke kennis voorradig.
- *Unieke en waardevolle collectie*, met de huidige 54 kerken hebben we als stichting een unieke collectie Fries erfgoed in ons bezit.
- *Goede samenwerking*. De samenwerking tussen gemeenten, provincie en de stichting verloopt effectief. De stichting zorgt voor kundige adviezen en weet de wegen op het gebied van religieus erfgoed te bewandelen. Daarnaast heeft de stichting ook goede contacten met andere stakeholders.
- *Naamsbekendheid*, we zitten diepgeworteld in de Friese samenleving. Het draagvlak is zeer groot. Daarbij is de stichting een vanzelfsprekende partij in de Provincie Friesland daar waar het gaat over vraagstukken over de toekomst van kerken.
- *Betrokken medewerkers en vrijwilligers*, de mensen die zich professioneel en vrijwillig inzetten voor de stichting, doen dit met hart en ziel. Dit draagt bij aan de veerkracht van de stichting bij het opvangen van pieken in de werkvoorraad en de constructieve en positieve werksfeer.

ZWAKKE PUNTEN

- *Communicatie*, de communicatie kan exacter en met meer focus georganiseerd worden per doelgroep. Daarnaast benutten we momenteel nog niet het volledige potentieel van de verschillende social media kanalen.
- *Commerciële attitude*, de organisatie kan zich dieper inleven in de noden en behoeften van haar relaties, door in te spelen op nieuwe trends en ontwikkelingen om zodoende de eigen diensten sterker te positioneren. Het ontwikkelen van meer vormen van advisering en overnameconstructen – zonder daarbij commercieel te worden – is een verkenning waard. Hierbij staan continuïteit en kostendekking centraal.

SZKB-UITWERKING (2)

- *Financiële positie*, de lange termijn positie van de stichting is kwetsbaar met het grote bezit aan erfgoed en onvoldoende middelen om alle kosten naar de eeuwigheid te dekken. Ook de afhankelijkheid van overheidssubsidies is daarbij een onzekere factor. De kans bestaat dat op termijn de bijdragen aan onderhoud en restauratie mogelijk teruggeschroefd gaan worden.
- *Hoeveelheid werk versus beschikbare formatie*, uit een recente uitvraag blijkt dat meer dan 75% van de medewerkers structureel overwerkt. Op termijn is dit risicovol voor de gezondheid van medewerkers en komt daarmee het goede werkgeverschap van de stichting in het geding.

KANSEN

- Nieuwe noden en behoeften bieden een kans aan de stichting om nieuwe dienstpakketten uit te werken en aan te bieden, bijvoorbeeld:
- *Academie*, Stakeholders bedienen met een basiscursus Âlde Fryske Tsjerken. Voor scholen en leerkrachten kan nagedacht worden over de ontwikkeling van een educatief pakket.
- *Digitalisering*, vonden digitaliseren, oplossingen voor documentatie van inventarisaties, nota's, de digitalisering brengt heel wat kansen voor de stichting om nieuwe diensten aan te bieden.
- *Participatie*, de stichting aan te bieden als leer- werkplaats zodat mensen ervaring kunnen opdoen als opstap om te participeren in de (werk)maatschappij.
- *Communicatie*, inzetten op nieuwe trends in *communicatie* (bv. podcasts), Podcasts winnen aan populariteit. De stichting kan getuigenissen opnemen van personen die veel kennis hebben over bepaalde gebouwen met veel erfgoedwaarde en die verspreiden via haar kanalen.
- *Studenten*, het actief betrekken van jongeren bij de stichting via mogelijkheden van stage- en studiebegeleiding.
- *Ontkerkelijkijking*, de verdergaande ontkerkelijkijking biedt de stichting de kans om haar collectie verder uit te breiden met historisch waardevolle kerken. Een toename van het aantal kerken dwingt de stichting om nog efficiënter om te gaan met mensen en middelen.

SZKB-UITWERKING (3)

BEDREIGINGEN

- *Financiële onzekerheden*, het onderhoud en behoud van de Friese kerken vraagt om continue financiële bronnen. Daarbij is het van belang telkens de afweging te maken over welke investering nodig is om het behoud zeker te stellen. De visie van de stichting is dat de bouwkundige interventies sober dienen te zijn en verbeteringen in het onderhoud aan moeten sluiten bij de monumentale staat van de kerk. De meegeefsom bij overdracht van een kerk aan onze stichting vormt de basis voor langdurige instandhouding.
- *Klimaatuitdagingen*, de verzilting van de grond, het verzakken van de grond en de mogelijke gasboringen in het noordoosten van Friesland zijn directe bedreigingen voor de conditie van ons erfgoed. Mogelijk dienen wij in de toekomst meer investeringen te doen om onze kerken in goede conditie te houden dan we nu voorzien.
- *Nieuwe wetgeving*, veranderingen op het gebied van rijks monumentale wetgeving kan onze huidige bekostigingssystematiek dwarsbomen en ons dwingen om opnieuw naar de instandhoudingsfondsen per kerk te kijken.
- *Vergrijzing donateurs en vrijwilligers*, we leunen nu op de inzet en inspanningen van vele vrijwilligers en donateurs. Deze zijn allemaal op leeftijd en op termijn dus niet langer in staat om zich belangeloos in te zetten voor onze doelen.

7 BIJLAGE - DUURZAAMHEID

Tips voor verbetering van de energetische kwaliteit van kerkgebouwen.

1. Algemene condities bij te treffen maatregelen

Omdat het om beschermd gebouwd erfgoed gaat, is het behoud van cultuurwaarden conditioneel voor ingrepen aan de gebouwschil. Daarom is voor alles een waardenstelling op onderdelen door een gekwalificeerd bouwhistoricus van de gebouwschil nodig.

Een eerste stap op weg naar verduurzaming is het maken van een gekwalificeerde thermografische analyse van de bestaande situatie.

Op deze wijze kan worden gezien welke bouwkundige, bouwfysische/ energetische en installatietechnische maatregelen, aanpassingen en voorzieningen met gunstig effect zouden zijn te combineren met energiebesparende maatregelen.

Elke kerk heeft z'n eigen specifieke gebruik, denk hierbij aan de frequentie en duur van activiteiten. Ook dit is een uitgangspunt voor het verwarmen in het algemeen.

In veel kerken heeft ook het orgel vaak een monumentale status. Verwarmen in combinatie met vocht/ droogte heeft ook een beperking ten aanzien van de kwaliteit van het orgel.

Bouwfysisch onderzoek/ berekeningen zijn soms noodzakelijk. Wijzigingen in systemen kan leiden tot meer vocht in bijv. een kapconstructie waardoor insecten (bonte knaagkever en schimmels) schade aan een kapconstructie kunnen veroorzaken.

2. Verbetering gebouwschil

Bij monumentale kerkgebouwen vormt de gebouwschil bijna altijd ook meteen de "jas" om de gebruiksfunctie, daarom is een goede aanpak van het energieverlies via de gebouwschil kansrijk. Vanwege de cultuurhistorische waarde zijn de mogelijkheden voor gevelisolatie, zowel aan de interieur - als exterieur zijde beperkt.

De toepassing van voor - of achterzetbeglazing is zeer effectief vanwege het meestal grote glasoppervlak en de minimale warmteweerstand van het aanwezige glas.

DUURZAAMHEID (2)

3. Installatie en energieopwekking.

Vaak zijn de verwarmings- ventilatie- en verlichtingssystemen in de kerkgebouwen op leeftijd.

Er zijn daardoor vaak verbeteringsopties voorhanden in het bestaande systeem, zonder dat daarbij zeer ingrijpende wijzigingen en of vervangingsmaatregelen nodig zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het vervangen van de cv-ketels door een HR ketel, die zich meestal binnen een periode van 5 - 10 jaar terugverdient.

Voorbeelden van verduurzamingsmaatregelen die zijn genomen door SAFT in een aantal kerkgebouwen.

- Daar waar mogelijk lage temperatuur vloerverwarming LTV;
- Vervangen CV ketels door HR ketels;
- Aanbrengen reflecterende folie/isolatie achter radiatoren;
- Aanbrengen thermostatische radiator knoppen;
- Aanbrengen digitale klokthermostaten met programma mogelijkheden;
- Aanbrengen van Nivolair verwarmingssysteem;
- Infrarood verwarming met ventilatoren;
- Toepassen van radiatoren en convectoren met ventilators;
- Toepassing van verwarming door middel van een warmtepomp lucht / water verwarming vanuit vloerroosters;
- Aanbrengen leidingisolatie daar waar mogelijk;
- Daar waar mogelijk hoogwaardig geïsoleerde leidingen op te nemen in de vloer;
- Appendages en afsluiters met glanzend aluminium oppervlak;

DUURZAAMHEID (3)

- Compartimentering ruimten waardoor verwarming en regeling per ruimte mogelijk wordt;
- Daar waar mogelijk het creëren van tochtportalen;
- Aanbrengen van voor en/of achterzetbeglazing;
- Toepassen van Monumenten glas met een dikte van 7,5 mm;
- Aanbrengen van isolerende gordijnen en/of luiken voor de kerkramen;
- Kierdichting (tochtprofielen en borstels) bij deuren en ramen;
- Aanbrengen gordijnen bij entree deuren;
- Binnen pleister repareren en/of vervangen door isolerende kalk gebonden pleister;
- Alle lichtbronnen LED en fluorescentie verlichting, in plaats van gloeilampen (klassiek of halogeen);
- Monitoring energie verbruik per kerkgebouw;
- Daar waar mogelijk toepassing van PV panelen/ zonneboilers op of naast het kerkgebouw;
- Het geven van voorlichting aan de plaatselijke commissies ten aanzien van het gebruik van de kerk in relatie tot energieverbruik. Zo wordt er bewustwording gekweekt bij de gebruikers.

ALDE FRYSKE TSJERKEN